

De ervaringen van kinderen bij het minderjarigenverhoor bij rechtbanken in civiele zaken

Masterscriptie Forensische Orthopedagogiek
Pedagogische en Onderwijskundige wetenschappen
Universiteit van Amsterdam
R.S.S. Ramlal
Begeleiding: drs. E. Kornelis
Tweede beoordelaar: prof. dr. G.J.J.M. Stams
Amsterdam, juli 2013

Inhoudsopgave

Abstract	3
Voorwoord	4
Inleiding	5
Methode.....	12
Resultaten	16
Discussie.....	22
Literatuurlijst.....	28
Bijlage	32

Abstract

It is important for children and judges that children can give their opinion at court about cases that concern them. In this masterthesis it is investigated if the degree to which children experience clarity and understanding from the judge and get the opportunity to tell their opinion influenced the degree to which children gave their opinion during the hearing of the child. The sample consisted of 34 children in the age between 12 and 21 years old, who were invited to give their opinion about a familycase or an protectioncase. The participants filled out a questionnaire that was especially developed for this research. The results of this study indicate that children experience enough clarity, understanding and opportunity to tell their opinion to the judge. The degree to which children experience understanding from the judge predicts strongly if children give their opinion during the hearing of the child.

Keywords: children, judge, child hearing, opinion, clarity, understanding, opportunity, opinion, social desirability.

Samenvatting

Het is zowel voor kinderen als voor rechters belangrijk dat kinderen de gelegenheid krijgen om hun mening te geven bij rechtszaken die hen betreffen. In deze afstudeerscriptie is onderzocht in hoeverre de mate waarin kinderen begrip, duidelijkheid en ruimte vanuit de rechter ervaren samenhangt met de mate waarin zij hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor in civiele zaken. De steekproef bestond uit 34 kinderen, in de leeftijd van 12 tot 21 jaar oud. Deze kinderen waren uitgenodigd voor het minderjarigenverhoor in een familiezaak of een ondertoezichtstellingszaak. De deelnemers hebben een vragenlijst ingevuld, die speciaal voor dit onderzoek is ontwikkeld. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat kinderen voldoende duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de rechter ervaren en dat zij het gevoel hebben dat zij hun mening hebben kunnen geven. De mate waarin kinderen begrip vanuit de rechter ervaren, voorspelt in sterke mate of kinderen hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor.

Trefwoorden: kinderen, rechters, minderjarigenverhoor, mening, duidelijkheid, begrip, ruimte, sociale wenselijkheid.

Voorwoord

Deze scriptie is geschreven ter afronding van de studie Forensische Orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam. Graag wil ik van de gelegenheid gebruik maken om een aantal personen te bedanken die mij de gelegenheid hebben gegeven om deze scriptie te kunnen schrijven. In de eerste plaats wil ik Els Kornelis, mijn scriptiebegeleidster van de Universiteit van Amsterdam, bedanken voor haar begeleiding, inzet en flexibiliteit. Dankzij haar was het mogelijk om op zorgvuldige wijze in een vlot tempo mijn scriptie te schrijven. Daarnaast wil ik mijn tweede lezer, Geert Jan Stams, bedanken voor zijn tijd en feedback op de scriptie.

Verder wil ik Margreeth Dam, Wouter van der Haak en Anne-Marie Donders en alle andere rechters en medewerkers van de rechtbank die hun medewerking aan het scriptieonderzoek hebben verleend, bedanken voor de mogelijkheid die zij hebben geboden om mijn onderzoek op de rechtbank te kunnen verrichten. Zonder deze medewerking had het onderzoek niet kunnen plaatsvinden.

Tot slot wil ik graag alle kinderen die hebben meegewerkt aan het onderzoek hartelijk bedanken voor hun tijd en inzet! Ik vond het bijzonder om te zien dat deze kinderen op een voor hen spannend moment de tijd namen en de rust vonden om hun medewerking te verlenen aan mijn onderzoek.

Inleiding

Voor kinderen is het belangrijk dat zij in zaken die hen betreffen worden gehoord door de rechter. Er is echter nog weinig bekend over hoe kinderen het minderjarigenverhoor, zoals daar nu vorm aan wordt gegeven, ervaren. In deze studie wordt onderzocht in hoeverre de mate waarin minderjarigen begrip, duidelijkheid en ruimte ervaren vanuit de rechter samenhangt met de mate waarin zij hun mening geven tijdens het minderjarigenverhoor in civiele zaken.

In artikel 12 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind staat dat een jeugdige de gelegenheid dient te krijgen om gehoord te worden in juridische procedures die hem aangaan (Cashmore & Parkinson, 2009). De rechter kan een jeugdige rechtstreeks horen of via een vertegenwoordiger van bijvoorbeeld een kinderbeschermingsautoriteit. In landen met een Common Law rechtssysteem, zoals de Verenigde Staten, Engeland en Australië, worden kinderen over het algemeen gehoord door een vertegenwoordiger. Er wordt in deze landen verondersteld dat de vertegenwoordiger beter dan de rechter in staat zal zijn om kinderen te horen en om de visie van kinderen te interpreteren in het licht van de omstandigheden waarin het kind zich bevindt (Cashmore & Parkinson, 2009). Daarnaast heerst de opvatting dat het betrekken van kinderen bij rechtszaken in kinderbeschermingszaken traumatisch voor deze kinderen kan zijn. Het zou een te grote emotionele belasting zijn. De noodzaak van het betrekken van kinderen door de rechter wordt vaak ook niet gezien, omdat het kind al wordt vertegenwoordigd (Jenkins, 2008).

In Nederland wordt hier anders tegenaan gekeken. In artikel 809 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (2012) staat vermeld dat de rechter in zaken over minderjarigen verplicht is een kind van twaalf jaar of ouder in de gelegenheid te stellen zijn mening kenbaar te maken. De rechter mag ook kinderen van onder de twaalf jaar horen, maar hiervoor geldt geen verplichting.

In een onderzoek van de Council of Europe waar ongeveer 4000 kinderen uit 25 Europese landen aan hebben meegewerkt, komt naar voren dat kinderen rechtstreeks gehoord willen worden door de persoon die een beslissing over hen gaat nemen (Kilkelly, 2010). Uit Australisch onderzoek naar echtscheidingszaken komt hetzelfde beeld naar voren. Kinderen willen graag door hun ouders worden gehoord bij beslissingen over hen als ouders in goed overleg uit elkaar gaan. Is er echter sprake van strijd tussen ouders bij de echtscheiding dan willen de kinderen liever door de rechter, die een beslissing over hen zal gaan nemen, worden gehoord (Cashmore & Parkinson, 2009).

Het minderjarigenverhoor is belangrijk voor zowel de rechter als voor het kind. De rechter gebruikt het minderjarigenverhoor om informatie te verkrijgen die relevant kan zijn voor de beslissing die wordt genomen. De mening van een kind, zijn gevoelens en wensen zijn belangrijke punten die in een beslissing van een rechter worden meegewogen (Forder, 2010). Door een kind te horen kan de rechter een beeld krijgen van de fysieke en emotionele toestand van het kind (Jenkins, 2008). Daarnaast kan de rechter extra informatie over de minderjarige krijgen en informatie uit het dossier verifiëren (Rijn & Tjon-A-Pauw, 2012). De rechter zal bij een kind dat is gezien en gehoord het beeld beter vasthouden. Een kind is hierdoor meer dan alleen een zaak (Jenkins, 2008). De rechters zien verder als meerwaarde van het minderjarigenverhoor dat zij hiermee kinderen in de gelegenheid kunnen stellen om te worden gehoord en om te participeren in hun eigen zaak. Daarnaast kunnen zij uitleg geven over het proces.

Voor een kind is het minderjarigenverhoor belangrijk, omdat de beslissing van de rechtbank een grote impact kan hebben op het leven van het kind. In kindbeschermingszaken kan de beslissing een ondertoezichtstelling inhouden, een uithuisplaatsing of de wisseling van de ene naar de andere plaats (Krinsky, 2005). Bij uithuisplaatsingen verliezen kinderen een constante factor in hun leven, hun thuis. Dit geldt ook voor kinderen die verwaarloosd worden of mishandeld zijn (Jenkins, 2008). Uit onderzoek in de Verenigde Staten is gebleken dat het onvoldoende betrekken van kinderen bij dit soort ingrijpende beslissingen vaak verwarring en frustraties bij kinderen oplevert (Krinsky, 2005). Voor kinderen is het om verder te kunnen met hun leven belangrijk om te begrijpen waarom de rechtbank bepaalde beslissingen heeft genomen die tot een bepaald levenspad voor het kind hebben geleid (Krinsky, 2005). Participatie in rechtszaken kan ertoe bijdragen dat kinderen het gevoel krijgen dat zij invloed hebben kunnen uitoefenen op hun eigen leven en toekomst. Dit kan helpen de beslissing van de rechter te accepteren, ook als de rechter de wens van het kind niet heeft gevolgd (Jenkins, 2008). Het geeft kinderen ook zelfvertrouwen en een gevoel van zekerheid als hun visie serieus wordt genomen en wordt gerespecteerd. Kinderen kunnen hierdoor het gevoel krijgen dat zij actieve actoren zijn in hun eigen leven en niet alleen slachtoffer. Door kinderen te betrekken bij beslissingen wordt hen bovendien geleerd om te participeren in het nemen van beslissingen. Het bereidt hen voor op een toekomst als volwassene waarin ze zelf beslissingen zullen moeten gaan nemen (Cashmore, 2002).

Het is voor zowel de rechter als het kind van belang dat een kind tijdens het minderjarigenverhoor vrijelijk zijn mening kan uiten over zaken die hem betreffen. De rechter dient op grond van artikel 12 van het IVRK de minderjarige hierin te faciliteren. De rechter zal op zodanige wijze met het kind moeten communiceren dat hij de mening van het kind ook daadwerkelijk te horen krijgt (Delfos, 2011). De rechters krijgen echter weinig ondersteuning aangereikt over hoe het minderjarigenverhoor het beste vorm kan worden gegeven om hieraan te kunnen voldoen. In de procesreglementen “civiel jeugdrecht” en “scheiding” staat enkel vermeld in aanwezigheid van welke personen kinderen dienen te worden gehoord. Voor zaken waarin het gaat over een machtiging tot plaatsing van de minderjarige in de gesloten jeugdzorg dient de minderjarige in beginsel in aanwezigheid van de andere belanghebbenden te worden gehoord. In andere zaken geldt dat de minderjarige in beginsel alleen dient te worden gehoord. Verder staat in de procesreglementen dat de rechter op de zitting kort en zakelijk dient weer te geven wat de minderjarige heeft verklaard. Er is verder binnen de rechtspraak geen sprake van vaste protocollen over de wijze waarop invulling zou moeten worden gegeven aan het minderjarigenverhoor. Kinderrechters verschillen onderling in hun visie over hoe hun rol er tijdens het minderjarigenverhoor uit zou moeten zien en in hoe zij hier uitvoering aan geven. Dit resulteert erin dat de verschillende kinderrechters ieder op eigen wijze vorm geven aan het minderjarigenverhoor (Rijn & Tjon-A-Pauw, 2012).

Om toch een beeld te krijgen van hoe de rechter een kind tijdens het minderjarigenverhoor zou kunnen faciliteren om vrijelijk zijn mening te geven, kan worden aangesloten bij hetgeen hierover bekend is binnen de humanistische psychologie en meer specifiek binnen de cliëntgerichte benadering. Binnen de humanistische psychologie wordt ervan uitgegaan dat een kind zelf het beste voelt en weet wat hij wil. De rechter zal het kind alleen moeten helpen om zich van dit weten en voelen bewust te worden (Van Loghum, 2012). Daarbij is de houding van de rechter van belang (Graham, 1986). De houding van de rechter dient te worden gekenmerkt door echtheid, empathie en aanvaarding. De rechter kan echtheid laten zien door zichzelf te zijn en transparant te zijn naar het kind toe (Leijssen & Adriaensen, 2003). Door zichzelf te zijn geeft de rechter de boodschap af dat het kind ook zichzelf mag zijn. Ook maakt dit dat de rechter beter in staat is om te luisteren naar het kind. Het kind zal zich hierdoor sneller begrepen voelen. Door open te zijn naar het kind toe, wordt wederzijdse openheid bevorderd. Het kind zal hierdoor empathie vanuit de rechter ervaren. Verder is van belang dat de rechter het kind onvoorwaardelijk accepteert. Hij dient het kind erop te wijzen dat de situatie is zoals deze is, maar dat het kind daarbinnen wel de ruimte en vrijheid heeft

om zijn leven te beïnvloeden (Graham, 1986). De rechter zal het kind bewust moeten maken van de eigen authenticiteit en mogelijkheden (DeCarvalho, 1991). Contactopbouw met het kind is mogelijk door het kind het gevoel te geven dat hij wordt begrepen en aanvaard (Leijssen & Adriaensen, 2003). Verondersteld kan dus worden dat door de juiste begeleiding vanuit de rechter en het tonen van begrip een kind makkelijker zijn mening aan de rechter kenbaar zal maken.

Verdere aanknopingspunten kunnen worden gevonden in wetenschappelijk onderzoek over participatie van kinderen. Daaruit komt naar voren dat het voor kinderen in de eerste plaats belangrijk is dat zij duidelijkheid krijgen over het doel van het minderjarigenverhoor. Kinderen moeten weten waarom ze er zijn en wat de rechter binnen het minderjarigenverhoor wil bereiken. Daarbij moeten de korte en lange termijndoelen worden genoemd en ook waarom het belangrijk is dat kinderen hun verhaal vertellen (Sinclair, 2004). De rechter kan verder duidelijkheid geven door zichzelf voor te stellen en door aan te geven hoe met de informatie van de minderjarige zal worden omgegaan. Voor de minderjarige dient duidelijk te zijn wie de informatie nog meer te horen krijgt (Delfos, 2011). Duidelijkheid rondom vertrouwelijkheid is belangrijk (Franklin & Sloper, 2005). Uit een onderzoek in Australië en New-Zeeland van Cashmore en Parkinson (2009) blijkt dat minderjarigen verwachten dat zij bij de rechter hun mening kunnen geven zonder dat zij daarbij een van hun ouders kwetsen. Daarbij verwachten zij vaak dat hun mening geheim kan blijven (Cashmore & Parkinson, 2009). In Nederland dient de rechter echter de visie van een kind aan de ouders voor te houden zodat ouders hierop kunnen reageren (Forder, 2010). Het is verder belangrijk dat de rechter de minderjarige informeert over de informatie die bij hem bekend is. Daarbij dient in het oog te worden gehouden dat het achterhouden van informatie schadelijk kan zijn voor kinderen, omdat zij de informatie dan zelf gaan invullen (Cross, Jones, Walsh, Simone & Kolko, 2007). Bij een minderjarigenverhoor gaat het altijd om een moeilijk onderwerp. Dit maakt het belangrijk dat de intenties van de rechter voor het kind helder zijn. Is dit niet helder dan wordt het risico gelopen dat het kind de intenties zelf gaat invullen en dat de jongere uitgaat van een negatieve intentie. Dit kan het gesprek beïnvloeden. Het bieden van duidelijkheid kan spanning bij het kind wegnemen (Delfos, 2011).

Het is van belang dat kinderen zich prettig voelen in een gesprek met de rechter. De attitude van de rechter is hierbij van belang. De rechter zal er vertrouwen in moeten hebben dat de minderjarige mee kan praten over belangrijke zaken (McNeish, 1999). Dit zal hij ook moeten uitstralen naar het kind. Voor pubers is het belangrijk dat zij als gelijkwaardig worden gezien (Bügel, 2006). Een van de manieren waarop dit kan worden gedaan is door een

luisterende houding aan te nemen (Franklin & Sloper, 2005). De rechter zal aandacht moeten hebben voor hetgeen het kind verbaal en non-verbaal kenbaar maakt (Clark, 2005). Hij zal moeten inspelen op emoties en het moeten accepteren als het kind niet alles wil vertellen. Daarbij zal de rechter kenbaar moeten maken dat er binnen het minderjarigenverhoor geen goede of foute antwoorden zijn en dat alles mag worden gezegd (O'Quigley, 2000). Het is belangrijk dat de rechter waardering voor het kind uitspreekt en respect heeft voor de competenties van het kind (Clark, 2005). De non-verbale houding van de rechter is eveneens van belang. Daarbij kan worden gedacht aan het maken van oogcontact. Indien de non-verbale houding van de rechter niet strookt met hetgeen de rechter verbaal kenbaar maakt, zal de minderjarige zich weinig serieus genomen voelen (Bügel, 2006). Door zichtbaar te luisteren, zullen kinderen zich gerespecteerd voelen en zullen zij het vertrouwen krijgen dat zij hun mening kunnen geven (Franklin & Sloper, 2005). Begrip vanuit de rechter is belangrijk voor het kind.

Naast begrip tonen, is het bij participatie van kinderen van belang dat kinderen ook de ruimte krijgen om hun verhaal te vertellen (Clark, 2005). Zij moeten naar voren kunnen brengen wat zij echt belangrijk vinden (O'Quigley, 2000). De rechter zal het kind moeten motiveren en ondersteunen om actief te kunnen participeren (McNeish, 1999). Deze ruimte wordt door de rechter aan een kind geboden door open vragen aan het kind te stellen en gedurende het gesprek een meer luisterende houding aan te nemen. Daarnaast zal de rechter kinderen de ruimte moeten geven voor vragen (Delfos, 2011). Het laten vallen van stiltes kan de minderjarige stimuleren om meer te vertellen. Daarnaast kunnen kleine aanmoedigingen vanuit de rechter hierbij werkzaam zijn. Het snel afkappen van een gesprek door de rechter zal door de minderjarige worden ervaren als een gebrek aan respect en belangstelling vanuit de rechter (Bügel, 2006). Gesteld kan dus worden dat het belangrijk is dat rechters in het gesprek met de minderjarige duidelijk zijn, begrip tonen en ruimte geven aan het kind. Nagegaan dient te worden in hoeverre kinderrechters tijdens gesprekken met kinderen uitvoering geven aan deze punten.

De afgelopen jaren is er een aantal onderzoeken verricht naar de wijze waarop kinderrechters invulling geven aan het recht van kinderen om gehoord te worden. Het onderzoek op dit gebied in Nederland beperkt zich vooral tot de communicatie van kinderrechters op strafrechtzittingen (Rap & Weijers, 2011). Uit het onderzoek van Rap en Weijers (2011) komt naar voren dat kinderen voldoende ruimte krijgen om hun visie kenbaar te maken. Er zijn echter nog wel verbeterpunten op het gebied van het bieden van duidelijkheid aan kinderen.

Rechters geven nog te weinig uitleg over het strafproces ter terechtzitting en er wordt nog teveel juridisch jargon gebruikt. Hierdoor begrijpen kinderen mogelijk niet alles (Rap & Weijers, 2011). Op het gebied van het civiele recht zijn er vooral kwalitatieve onderzoeken verricht naar het minderjarigenverhoor. In een onderzoek bij de rechtbank Amsterdam naar de bejegening van kinderen door kinderrechters komt naar voren dat de kinderrechter over het algemeen goed gebruik maakt van bejegeningstechnieken (Rijn & Tjon-A-Pauw, 2012). De rechters van de rechtbanken Utrecht en Middelburg blijken gemiddeld tot bovengemiddeld begrip voor kinderen tonen. De meerderheid van de kinderen bij deze rechtbanken vond het gesprek prettig (Thije & Winters, 2012). Uit een onderzoek in Amsterdam blijkt dat de meeste kinderen positief zijn over de rechters. Zij hebben aangegeven dat zij het gevoel hebben dat zij alles tegen de rechter kunnen zeggen. In het onderzoek wordt echter wel benoemd dat de kinderen mogelijk sociaal-wenselijk hebben geantwoord. Bijna alle kinderen ervaren negatieve emoties tijdens de zitting, vooral de jonge kinderen. De jonge kinderen zouden de rechter liever thuis spreken. Zij vinden de afstand in de rechtbank groot en daardoor het gesprek onpersoonlijk (De Leeuw & Veen, 2010). Op het gebied van duidelijkheid voor de minderjarige komt naar voren dat meisjes beter dan jongens op de hoogte zijn van de reden van het minderjarigenverhoor. Kinderen met een licht verstandelijke beperking kunnen echter niet goed aangeven waarom zij zijn uitgenodigd door de rechter. Zij weten vaak niet goed waar het om gaat. Of kinderen het verschil snappen tussen een civiele zitting en een strafrechtelijke zitting lijkt samen te hangen met het schoolniveau van de jongere (De Leeuw & Veen, 2010). Opvallend is dat het merendeel van de kinderrechters niet bij kinderen nagaat of zij de uitspraak van de kinderrechter hebben begrepen. Op het gebied van gespreksvaardigheden van rechters komt uit het onderzoek bij de rechtbanken Utrecht en Middelburg naar voren dat kinderrechters voldoende tot zeer goede gespreksvaardigheden hebben (Thije & Winters, 2012).

De onderzoeken naar het minderjarigenverhoor in civiele zaken richten zich voornamelijk op de houding van kinderrechters en op de wijze waarop zij met kinderen communiceren. Aan de kinderen zijn veelal korte interviewvragen gesteld over hoe zij het gesprek in het algemeen vonden gaan en of zij op de hoogte zijn van het doel van het minderjarigenverhoor en het verschil tussen strafzaken en civiele zaken begrijpen. Doordat het om kwalitatieve onderzoeken ging, is slechts de mening van een beperkt aantal minderjarigen op deze gebieden verkregen. In het huidige onderzoek zal de focus verschuiven van de rechter naar de minderjarige door vanuit het perspectief van de minderjarige te onderzoeken of wordt voldaan

aan de eisen die conform de uitkomsten uit wetenschappelijk onderzoek aan gesprekken met kinderen kunnen worden gesteld. De rechter wordt in dit onderzoek, anders dan in de eerdere onderzoeken, niet geobserveerd. Daarentegen wordt de minderjarige uitgebreid om zijn mening gevraagd over de vraag of er tijdens het minderjarigenverhoor voldoende duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de kinderrechter is geboden. Daarnaast wordt aan kinderen een aantal vragen gesteld om helder te krijgen of zij ook daadwerkelijk hun mening volledig hebben gegeven. Het onderzoek is grotendeels kwantitatief van aard waardoor een beeld wordt verkregen van de beleving van het minderjarigenverhoor vanuit een grotere groep kinderen. Daarnaast wordt het hierdoor mogelijk om meer inzicht te krijgen in de vraag of minderjarigen die vanuit de kinderrechter duidelijkheid, begrip en ruimte ervaren ook uiteindelijk vaker hun mening volledig hebben geuit in vergelijking met minderjarigen die minder duidelijkheid, ruimte en begrip hebben ervaren. De volgende onderzoeksvraag zal dan ook centraal staan:

In hoeverre hangt de mate waarin minderjarigen begrip, duidelijkheid en ruimte ervaren vanuit de rechter samen met de mate waarin zij hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor in civiele zaken.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal gebruik worden gemaakt van twee deelvragen:

- In hoeverre ervaart de minderjarige begrip, duidelijkheid en ruimte vanuit de rechter tijdens het civiele minderjarigenverhoor?
- In hoeverre heeft de minderjarige zijn mening gegeven?

Methode

Deelnemers

De deelnemers zijn minderjarigen in de leeftijd van twaalf tot en met eenentwintig jaar die op de rechtbanken Den Haag en Noord-Holland (locaties Haarlem en Alkmaar) zijn verschenen voor een minderjarigenverhoor¹. Daarnaast was er één deelnemer van negen jaar oud, waarvan de rechter de inschatting had gemaakt dat hij voldoende in staat zou zijn om zijn mening aan de rechter kenbaar te maken. In totaal hebben 34 kinderen meegewerkt aan het onderzoek, waarvan 20 jongens en 14 meisjes. Van deze kinderen zaten 4 kinderen op de basisschool, 3 kinderen volgden praktijkonderwijs, 17 kinderen vmbo, 4 kinderen mbo, 4 kinderen havo en 2 kinderen vwo. Acht kinderen kwamen voor een ondertoezichtstellingszaak en zesentwintig voor een familiezaak. In Den Haag kwamen de kinderen voor het minderjarigenverhoor in het kader van ondertoezichtstellingszaken en in Noord-Holland in het kader van familiezaken.

De gegevens van de 9-jarige deelnemer (die voor een familiezaak kwam) zijn uiteindelijk niet meegenomen in de dataverwerking, omdat deze deelnemer niet in de doelgroep van dit onderzoek viel. De gegevens van de overige 33 deelnemers zijn gebruikt in de analyse. Bij 75 deelnemers zou de steekproefgrootte voldoende zijn geweest om de gestelde hypothesen te toetsen bij een power van 0.80, een alpha van .05 en een middelmatige effectgrootte (Cohen, 1992). Omdat het huidige onderzoek een pilotstudie betrof en er beperkingen in tijd waren, is ervoor gekozen om met minder deelnemers de hypothesen te toetsen.

Procedure

De minderjarigen hebben na afloop van het minderjarigenverhoor een vragenlijst ingevuld. De onderzoeker heeft hiervoor contact opgenomen met de voorzitters van de teams familie- en jeugdrecht van de rechtbanken Den Haag en Noord-Holland, locaties Haarlem en Alkmaar. Aan hen is gevraagd of de betreffende rechtbanken hun medewerking zouden willen verlenen aan het onderzoek. De teamvoorzitters van de rechtbank Noord-Holland zijn akkoord gegaan met het onderzoek voor zover het zich zou richten op het minderjarigenverhoor in familiezaken. De kinderen in ondertoezichtstellingszaken werden door hen als te kwetsbaar gezien voor het onderzoek. Daarnaast zou het onderzoek naar kinderen in

¹ Het verhoor van jong-meerderjarigen wordt in deze scriptie voor de leesbaarheid ook als minderjarigenverhoor aangeduid.

ondertoezichtstellingszaken praktisch gezien bij deze rechtbank moeilijk uitvoerbaar zijn, omdat Bureau Jeugdzorg na de zitting direct met ouders en kind in gesprek gaat. De teamvoorzitters van de rechtbank Den Haag zijn akkoord gegaan met een onderzoek naar het minderjarigenverhoor in ondertoezichtstellingszaken en familiezaken. Het onderzoek in Den Haag heeft zich echter uiteindelijk enkel gericht op de minderjarigenverhoren in ondertoezichtstellingszaken, omdat de minderjarigenverhoren in familiezaken op een dag plaatsvonden waarop het voor de onderzoeker niet mogelijk was om bij de rechtbank Den Haag te zijn.

De minderjarigen zijn bij de rechtbanken geworven middels een “convenience-steekproef” (Bijleveld, 2009). De onderzoeker is in de periode van 12 april 2013 tot en met 17 juni 2013 aanwezig geweest op de rechtbanken tijdens 10 zittingen betreffende minderjarigenverhoren in familiezaken en 9 zittingen betreffende ondertoezichtstellingszaken. De minderjarigen zijn voor of na afloop van het minderjarigenverhoor door de onderzoeker aangesproken met de vraag of zij hun medewerking zouden willen verlenen aan het onderzoek. De onderzoeker heeft zichzelf daarbij voorgesteld en uitleg gegeven over het onderzoek en het doel daarvan. Verder is aangegeven dat het onderzoek vertrouwelijk is en dat de vragenlijst anoniem kan worden ingevuld. Aan ouders van kinderen onder de 16 jaar is vooraf gevraagd om mondelinge toestemming voor medewerking aan het onderzoek. Daarbij is aan ouders uitleg gegeven over het onderzoek. Bij de locatie Alkmaar is tevens halverwege het onderzoek vooraf een brief aan ouders verzonden met uitleg over het onderzoek en met het verzoek om hiervoor toestemming te verlenen. De minderjarigen die de vragenlijst hebben ingevuld, kregen de ruimte om voor, tijdens en na het invullen van de vragenlijst vragen aan de onderzoeker te stellen. Na het invullen van de vragenlijst zijn de kinderen hartelijk bedankt voor hun medewerking.

Instrumenten

Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van vragenlijsten. Omdat er nog geen bestaande vragenlijsten waren waarmee inzicht kon worden verkregen in de mate waarin minderjarigen in een gesprek duidelijkheid, begrip en ruimte van rechters ervaren en er eveneens geen vragenlijsten waren om zicht te krijgen op de mate waarin kinderen hun mening hebben gegeven, heeft de onderzoeker hiervoor een vragenlijst ontwikkeld. Daarbij is gebruik gemaakt van vragen uit bestaande vragenlijsten. Het gaat om vragenlijsten ontwikkeld door Jurrius (2012), Defence for Children International (2010) en Crowne en Marlow (1960). Ook

zijn vragen en observatiepunten uit eerdere kwalitatieve onderzoeken naar het minderjarigenverhoor gebruikt als aanknopingspunten voor nieuwe vragen.

Bij het ontwikkelen van de vragenlijst heeft de onderzoeker rekening gehouden met het gegeven dat het afnemen van de vragenlijst niet al te veel tijd in beslag zou moeten nemen, omdat dit zou kunnen maken dat deelnemers niet mee zouden willen werken of voortijdig afhaken.

De vragenlijst bestond voornamelijk uit gesloten vragen. Voorbeelden van deze vragen zijn: “Ik weet waar de rechter een beslissing over gaat nemen”, “De rechter luisterde goed naar mij”, “Ik kreeg de ruimte om uit mezelf te vertellen”, “Ik ben altijd vriendelijk, ook als mensen niet aardig zijn” en “Ik heb de rechter echt gezegd wat ik vond”. De kinderen konden bij beantwoording van deze vragen een keuze maken tussen vier antwoordcategorieën, te weten: (1) “ik ben het er helemaal niet mee eens”, (2) “ik ben het er een beetje mee oneens”, (3) “ik ben het er een beetje mee eens” en (4) “ik ben het er helemaal mee eens”. Daarnaast zijn er drie open vragen gesteld om meer inzicht te krijgen in wat kinderen wel en niet prettig vonden in het gesprek en om zicht te krijgen op de vraag of en wat zij eventueel zouden willen veranderen aan het minderjarigenverhoor. Voor een volledig overzicht van de vragen wordt verwezen naar de bijlage, waarin de vragenlijst is opgenomen. In de vragenlijst zijn de vragen geclusterd op het gebied van duidelijkheid, begrip, ruimte en het kunnen geven van de eigen mening.

Omdat uit eerder onderzoek naar voren kwam dat minderjarigen vaak sociaal wenselijke antwoorden geven, is tevens een schaal op het gebied van sociale wenselijkheid ingevoegd. Het betreft een verkorte versie (te weten vijf vragen) van de vragenlijst van Marlowe en Crowne, die oorspronkelijk uit 33 vragen bestaat. Sommige vragen zijn voor de leesbaarheid voor kinderen iets aangepast. Voorbeelden van deze vragen zijn: (1) “Het geeft niet met wie ik praat, ik luister altijd goed” en (2) “Ik heb nog nooit een hekel aan iemand gehad”. Bij de beantwoording van deze vragen konden de kinderen een keuze maken tussen de vier reeds hierboven genoemde antwoordcategorieën.

Door middel van een factoranalyse en Cronbach’s alpha (achteraf) is bekeken in hoeverre de afzonderlijke vragen in een schaal hetzelfde construct meten en in hoeverre de schaal betrouwbaar is. Uit de factoranalyse is ten aanzien van de schaal “duidelijkheid” naar voren gekomen dat de vragen 4 en 5 minder dan .3 laadden op de factor “duidelijkheid”. Om deze reden zijn deze twee vragen uit de schaal verwijderd voor de uiteindelijke analyse. De betrouwbaarheid van de schaal kwam vervolgens op .644, hetgeen betekent dat de schaal redelijk betrouwbaar is. Bij de schaal “begrip” is naar voren gekomen dat alle items

voldoende laadden op de factor “begrip”. De betrouwbaarheid van de schaal kwam vervolgens op .745. Om de betrouwbaarheid van de schaal te vergroten is item 8 uit de schaal verwijderd. De betrouwbaarheid kwam daarna op .810. De schaal kan hiermee als betrouwbaar worden gezien. Bij de schaal “ruimte” laadden alle vragen voor meer dan .3 op de factor “ruimte”. De vragen 11, 12 en 13 werden echter wel uit de schaal verwijderd om de betrouwbaarheid van de schaal te vergroten. Zonder deze vragen werd de betrouwbaarheid op de schaal “ruimte” .802 en daarmee voldoende betrouwbaar. Binnen de schaal “mening” laadden alle vragen voor meer dan .3 op de factor “mening geven”. Desondanks werd vraag 22 uit de schaal verwijderd, omdat daarmee de betrouwbaarheid kon worden vergroot naar .632. De schaal is daarmee redelijk betrouwbaar. Bij de schaal “sociale wenselijkheid” laadden alle items op de factor “sociale wenselijkheid” voor meer dan .3. De betrouwbaarheid van deze schaal is .685 en daarmee redelijk betrouwbaar.

Analyse

De resultaten uit de vragenlijsten zijn geanalyseerd met behulp van het programma SPSS, versie 17. Descriptieve statistieken zijn verkregen om een algemeen beeld van de gegevens te krijgen en om een eerste beeld te krijgen van eventuele verschillen op basis van geslacht, leeftijd en zaaksoort bij de beantwoording van de hypothese (het verband tussen ervaren duidelijkheid, begrip, ruimte en de mate waarin kinderen hun mening hebben kunnen geven). Binnen de variabele leeftijd is onderscheid gemaakt tussen jonge kinderen (12 tot en met 15 jaar) en oudere kinderen (16 tot en met 21 jaar). Met behulp van t-toetsen is nagegaan in hoeverre de verschillen tussen de groepen kinderen significant zijn. Daarnaast is door middel van een correlatiematrix bekeken in hoeverre de variabelen onderling correleren. De gegevens zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van de multiële regressie-analyse. Daarbij is in eerste instantie bekeken in hoeverre er aan de assumpties van een lineair verband, normale verdeling, onderling onafhankelijke voorspelfouten en gelijke variantie, is voldaan. Bij de multiële regressie-analyse is als afhankelijke variabele “de mate waarin kinderen hun mening hebben gegeven” ingevoerd. Als onafhankelijke variabelen zijn de mate van ervaren duidelijkheid, ruimte, begrip, leeftijd, sekse, zaaksoort en sociale wenselijkheid ingevoerd. Tot slot zijn de open vragen geanalyseerd om na te gaan of de antwoorden stroken met de resultaten uit de analyse en om inzicht te krijgen in eventuele andere belangrijke punten voor kinderen in het gesprek met de rechter.

Resultaten

Onderzoeksresultaten en toetsingsresultaten

In eerste instantie zijn descriptieve gegevens verkregen met betrekking tot de mate van ervaren duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de rechter. Ook zijn deze gegevens verkregen met betrekking tot de mate waarin kinderen hun mening hebben kunnen geven. Zie tabel 1 voor de gemiddelden en standaarddeviaties van de verschillende groepen. Omdat er geen normgroep is waarmee de gegevens kunnen worden vergeleken, is een grenswaarde bepaald. De grenswaarde is bepaald op een gemiddelde score van 2,5, omdat bij deze score of hoger een kind het meer met de stellingen eens was dan oneens. Kinderen met een gemiddelde score van 2,5 ervaren voldoende duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de rechter en hebben het gevoel dat zij hun mening hebben kunnen geven.

Uit de tabel blijkt dat de kinderen uit alle groepen (samengesteld op basis van geslacht, leeftijd en zaaksoort) gemiddeld een hogere score hebben dan de grenswaarde. Dit duidt erop dat kinderen gemiddeld voldoende duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de rechter ervaren en dat zij het gevoel hebben dat zij hun mening hebben kunnen geven.

Tabel 1

Gemiddelde scores en standaarddeviaties (N=33)

Groep	duidelijkheid		begrip		ruimte		mening	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
jongens	3,2	2,2	3,5	2,4	3,7	0,8	3,4	2,3
meisjes	3,5	1,4	3,5	2,1	3,5	1,6	3,5	1,9
jonge kinderen	3,1*	2,2	3,5	2,4	3,7	1,1	3,4	2,3
oudere kinderen	3,6*	1,0	3,5	2,2	3,5	1,4	3,5	1,8
ots-zitting	3,3	1,7	3,3	2,7	3,4	0,9	3,3	2,8
familiezitting	3,4	2,0	3,6	2,1	3,7	1,3	3,5	1,7
alle kinderen	3,3	1,9	3,5	2,3	3,6	1,2	3,5	2,1

*significant verschil

Op het gebied van duidelijkheid komt naar voren dat jonge kinderen (gemiddelde=3,1) lager scoorden dan oudere kinderen (gemiddelde=3,6). De effectgrootte was groot ($d = -0.82$). Een onafhankelijke t-toets gaf aan dat dit verschil significant was ($t = -2,408$, $df = 26$, $p = 0,02$, two tailed). Op de overige gebieden werden er geen significante verschillen gevonden tussen de groepen kinderen.

In tabel 2 staat het percentage kinderen dat voldoende duidelijkheid, begrip en ruimte heeft ervaren en het gevoel heeft dat ze hun mening hebben gegeven.

Tabel 2

Percentage kinderen dat duidelijkheid, begrip en ruimte heeft ervaren en het gevoel heeft dat ze hun mening hebben gegeven (N=33).

Groep	<i>n</i>	duidelijkheid	begrip	ruimte	mening
jongens	19	79	95	100	89
meisjes	14	93	93	86	100
jonge kinderen	19	74	95	95	89
oudere kinderen	14	100	93	93	100
ots-zitting	8	88	88	100	88
familiezitting	25	84	96	92	96
alle kinderen	33	85	94	94	94

De gemiddelde score en de standaarddeviatie van kinderen op de schaal sociale wenselijkheid is berekend. Een score van 2,5 of hoger betekent dat een kind de vragenlijst op een sociaal wenselijke manier heeft beantwoord. De gemiddelde scores van de kinderen wijzen erop dat de meeste kinderen sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. De gemiddelde scores voor oudere kinderen en kinderen die voor een ondertoezichtstellingszitting kwamen, liggen onder de grenswaarden, maar er blijkt geen sprake te zijn van een significant verschil met de groep jongere kinderen en de groep kinderen die voor een familiezitting kwam.

Uit een correlatiematrix blijkt dat verschillende variabelen onderling correleren. Er is sprake van een opvallend grote correlatie tussen ervaren begrip en het geven van de eigen mening. Kinderen die meer begrip ervaren, hebben ook vaker het gevoel dat ze hun mening hebben gegeven.

Daarnaast is er sprake van een correlatie tussen begrip en ruimte. Hoe meer begrip kinderen ervaren, hoe meer ruimte zij ervaren. Ook is er een significante correlatie tussen: ervaren duidelijkheid en begrip, ervaren duidelijkheid en het geven van de mening, en ervaren duidelijkheid en leeftijd. Hoe meer begrip kinderen ervaren, hoe meer duidelijkheid zij ervaren. Kinderen die duidelijkheid ervaren, hebben ook meer hun mening gegeven. Daarbij geldt dat hoe ouder de kinderen zijn hoe meer duidelijkheid zij ervaren. Ten aanzien van ervaren ruimte is er sprake van een correlatie met sociale wenselijkheid. Kinderen die meer ruimte ervaren, geven vaker sociaal wenselijke antwoorden. Verder blijkt er een correlatie te zijn tussen ruimte en het geven van de mening. Hoe meer ruimte kinderen ervaren, hoe meer zij het gevoel hebben dat zij hun mening hebben gegeven. Op het gebied van sociale wenselijkheid valt op dat dit correleert met het geven van de mening. Hoe sociaal wenselijker er is geantwoord, hoe vaker is aangegeven dat kinderen hun mening hebben gegeven. Zie tabel 3 voor de correlatiematrix.

Tabel 3
Correlatiematrix

	Duidelijkheid	Begrip	Ruimte	Sociale wenselijkheid	Mening	Leeftijd	Sekse	Zaaksoort
Duidelijkheid	1	,348*	,293	,112	,479**	,363*	,165	,076
Begrip	,348*	1	,592**	,298	,806**	,043	,043	,228
Ruimte	,293	,592*	1	,382*	,580**	-,099	-,199	,213
Sociale wenselijkheid	,112	,298	,382*	1	,403*	-,279	-,144	,225
Mening	,479**	,806**	,580*	,403*	1	,111	,051	,244
Leeftijd	,363*	,043	-,099	-,279	,111	1	,132	-,230
Sekse	,165	,043	-,199	-,144	,051	,132	1	,056
Zaaksoort	,076	,228	,213	,225	,244	-,230	,056	1

*Correlatie is significant bij een significantieniveau van 0.05

**Correlatie is significant bij een significantieniveau van 0,01

Een multiple regressie-analyse is uitgevoerd, waarbij is gekeken naar de samenhang tussen ervaren duidelijkheid, begrip en ruimte in het gesprek met de rechter enerzijds en de mate waarin kinderen hun mening hebben gegeven anderzijds. Ook de variabelen leeftijd, sekse, zaaksoort en sociale wenselijkheid zijn meegenomen als onafhankelijke variabelen. Daarbij is vooraf vastgesteld dat aan de assumpties van een lineair verband, normale verdeling, onderling onafhankelijke voorspelfouten en gelijke variantie is voldaan. Aan de assumptie van randomisatie is niet voldaan, aangezien het een convenience steekproef betreft. Verder is nagegaan of er sprake is van multicollineariteit tussen de onafhankelijke variabelen. Dit blijkt niet het geval te zijn. De multiple regressieanalyse kan hierdoor worden gebruikt.

Uit de multiple regressie-analyse blijkt dat het getoetste model significant is: $F(7,25) = 9.839$, $p < .000$. Het model verklaart 66% van de variantie (adjusted $R^2 = .659$). Uit de volgende tabel valt op te maken dat ‘begrip’ in sterke mate de voorspeller is van een eigen mening kunnen geven. ‘Duidelijkheid’, ‘ruimte’ en “sociale wenselijkheid” van de antwoorden dragen niet significant bij aan de verklaarde variantie. Hetzelfde geldt voor sekse, leeftijd en zaaksoort.

Tabel 4
Resultaten Multiple regressie-analyse bij de afhankelijke variabele mening

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	Beta	t	sig
(Constant)	,301	1,939		,155	,878
Duidelijkheid	,193	,136	,175	1,417	,169
Begrip	,560	,123	,617	4,567	,000
Ruimte	,165	,234	,099	,704	,488
Soc. Wens.	,115	,076	,179	1,512	,143
Sekse	,111	,458	,027	,242	,811
Leeftijd	,363	,504	,088	,719	,479
Zaaksoort	,223	,452	,047	,423	,676

Naast de analyse in SPSS zijn de antwoorden van de kinderen op de drie open vragen geanalyseerd. De drie vragen bestonden uit zinnen die door kinderen naar eigen inzicht zijn aangevuld.

De eerste zin was als volgt: “Als ik de baas van de rechter zou zijn dan zou ik tegen de rechter zeggen dat.....”. Ongeveer een derde van de kinderen gaf aan dat ze dan zouden zeggen dat de rechter het goed doet. Dit blijkt onder andere uit de volgende antwoorden: “dat hij/zij het heel goed deed”, “dat de rechter prima zijn werk doet” en “dat de rechter vooral zo door moet gaan”. Uit andere antwoorden kwam naar voren dat kinderen tegen de rechter zouden willen zeggen dat “de rechter een probleem kan oplossen” of dat de rechter een bepaalde beslissing moet nemen, bijvoorbeeld het laten betalen van kinderalimentatie door een ouder. Een aantal kinderen gaf aan dat de rechter beter moet luisteren naar het kind zelf dan wel “moet doen wat het kind zegt”. Twee kinderen gaven aan dat de rechter “meer uitgebreide vragen zou moeten gaan stellen en meer vragen zou moeten stellen over hoe het zou zijn”. Ook zou een van de kinderen tegen de rechter zeggen dat hij meer informatie moet geven over wat hij met de informatie van het kind gaat doen. Verder zou een kind tegen de rechter zeggen dat hij wat sneller moet praten. Een ander kind zou zeggen dat de rechter “alles privé moet houden”.

De tweede vraag was als volgt: “Ik vond prettig in het gesprek dat.....”. Veruit de meeste kinderen gaven aan dat zij in het gesprek prettig vonden dat er naar hen werd geluisterd. Dit blijkt uit de volgende antwoorden: “er werd naar me geluisterd”, “ze wel luisteren naar wat ik te zeggen heb”, “ik mocht uitpraten”, “ik kon zeggen waar het op stond”, “ik mijn verhaal mocht vertellen” en “ik mijn verhaal kwijt kon”. Een van de kinderen gaf aan het prettig te vinden dat de rechter “veel vragen stelde en zich verdiepte in mijn mening en mijn leven”. Ook “de aandacht” die de rechter gaf, werd prettig gevonden en het gegeven dat een kind “een kans” kreeg van de rechter. Kinderen vonden verder prettig in het gesprek dat de rechter aardig was, het rustig was, ze de tijd kregen om na te denken over antwoorden en dat ze alleen konden praten met de rechter. Ook vonden kinderen het fijn dat er vragen werden gesteld zodat ze “het gesprek niet hoefden te leiden”, dat het gesprek kort was en dat ze niet de hele tijd hoefden te praten. Kinderen vonden verder fijn dat ze zich op hun gemak voelden.

De derde vraag betrof: “Ik vond niet zo prettig in het gesprek dat....”. Ongeveer de helft van de kinderen had bij deze vraag niets op te merken, omdat ze het gesprek prettig vonden. De antwoorden van de andere helft van de kinderen op deze vraag waren erg gevarieerd. Kinderen gaven aan dat ze het gesprek te kort vonden duren, dat de rechter ze teveel aankeek, dat het soms te stil was en dat de rechter te weinig of te onduidelijke vragen stelde. Verder kwam naar voren dat kinderen niet zo prettig vonden dat “ze niet echt konden vertellen wat ze echt vinden”, dat het gesprek “heel emotioneel” was en dat het kind “niks

meer mocht zeggen toen me ouders en voogd erbij waren”. Ook noemen kinderen als minder prettig dat de rechter tijdens het gesprek koffie zat te drinken, steeds liet merken wat hij van het verhaal van het kind vond en dat het kind alleen zat, zonder haar zus. Als vervelend werd verder ervaren “dat er niet gelijk uitslag komt”.

Discussie

In dit onderzoek is onderzocht in hoeverre de mate waarin minderjarigen begrip, duidelijkheid en ruimte ervaren vanuit de rechter samenhangt met de mate waarin zij hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor in civiele zaken. Daarbij is gekeken naar geslacht, leeftijd en soort zittingen (ondertoezichtstellingszitting of een familiezinging).

Uit het onderzoek is gebleken dat kinderen over het algemeen voldoende begrip, duidelijkheid en ruimte in het gesprek met de rechter ervaren. Ook hebben zij over het algemeen het gevoel dat zij hun mening voldoende hebben kunnen geven tijdens het minderjarigenverhoor. Dit geldt zowel voor jongens als meisjes, jonge kinderen als oudere kinderen en voor kinderen die in het kader van een ondertoezichtstellingszaak of een familiezaak zijn gesproken.

Er zijn geen duidelijke verschillen tussen de groepen kinderen op basis van bovengenoemde variabelen, behalve op het gebied van ervaren duidelijkheid. Oudere kinderen blijken meer duidelijkheid vanuit de rechter te ervaren dan jongere kinderen. Een mogelijke verklaring hiervoor is het leeftijdsverschil. Oudere kinderen zijn over het algemeen verder in hun ontwikkeling dan jongere kinderen. Zij hebben meer kennis opgedaan over verschillende onderwerpen en zijn steeds beter in staat om zelfstandig kennis op te doen over onderwerpen waar zij nieuwsgierig naar zijn (Byrnes, 2003). Hierdoor weten zij mogelijk al meer van de besproken onderwerpen tijdens het minderjarigenverhoor. Aan de andere kant kan dit verschil erop wijzen dat het rechters nog onvoldoende lukt om even duidelijk bij jongere kinderen over te komen als bij oudere kinderen het geval is. Mogelijk sluiten rechters in de gesprekken nog onvoldoende aan bij het begripsniveau van jongere kinderen. Dit is een aandachtspunt voor rechters.

De belangrijkste uitkomst uit het onderzoek is echter dat de mate waarin minderjarigen begrip vanuit de rechter ervaren sterk samenhangt met de mate waarin kinderen hun mening hebben gegeven. Dit verband werd niet gevonden ten aanzien van ervaren duidelijkheid en ruimte.

Kinderen die meer begrip vanuit de rechter ervaren, hebben over het algemeen meer het gevoel dat ze hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor. Dat kinderen het belangrijk vinden dat de rechter begrip voor ze toont, komt ook terug in de antwoorden op de open vragen. Hierin wordt door kinderen veelvuldig aangegeven dat zij het prettig vinden dat ze hun verhaal bij de rechter konden vertellen, dat er naar hen werd geluisterd en dat er aandacht voor hun verhaal was.

Het belang van begrip kwam ook uit eerdere onderzoeken naar voren. In deze onderzoeken werd genoemd dat het voor de contactopbouw met een kind belangrijk is om het kind het gevoel te geven dat hij wordt begrepen en aanvaard. Dit kan worden bewerkstelligd door een houding van echtheid, empathie en aanvaarding te tonen (Leijssen & Adriaensen, 2003). Aandacht voor wat het kind verbaal en non-verbaal kenbaar maakt, werden belangrijke aspecten gevonden (Clark, 2005). Door zichtbaar te luisteren, zullen kinderen zich gerespecteerd voelen en zullen zij het vertrouwen krijgen dat zij hun mening kunnen geven (Franklin & Sloper, 2005). Het belang van het tonen van begrip wordt in het huidige onderzoek dus bevestigd.

De mate waarin kinderen duidelijkheid en ruimte vanuit de rechter hebben ervaren hangt niet direct samen met de mate waarin kinderen het gevoel hebben dat zij hun mening hebben gegeven. Dit betekent echter niet dat de mate van ervaren duidelijkheid en ruimte helemaal niet van invloed zouden kunnen zijn op het geven van de eigen mening. Er lijkt juist sprake te zijn van een indirect verband.

Uit het onderzoek blijkt dat er sprake is van een samenhang tussen ervaren duidelijkheid en begrip en tussen begrip en ruimte. Mogelijk draagt duidelijkheid vanuit de rechter ertoe bij dat kinderen meer begrip vanuit de rechter ervaren. Deze verklaring sluit aan bij de uitkomsten uit eerdere onderzoeken van Cross et al. (2007) en Franklin & Sloper (2005). Uit deze onderzoeken bleek reeds dat het belangrijk voor een kind is om duidelijkheid in een gesprek te krijgen. Dit maakt dat de intenties in het gesprek duidelijk zijn. Als intenties niet duidelijk zijn, kan dit het gesprek negatief beïnvloeden, omdat het kind de intenties dan mogelijk zelf op een negatieve manier kan invullen. Hierdoor zal het kind minder begrip vanuit de rechter ervaren (Cross, Jones, Walsh, Simone & Kolko, 2007). Uit de antwoorden op de open vragen van de kinderen komt naar voren dat kinderen duidelijkheid belangrijk vinden. Ze willen weten wat er met hun informatie wordt gedaan en/of dit geheim wordt gehouden. Ook geven ze te kennen moeite te hebben met onduidelijke vragen.

Kinderen die meer ruimte vanuit de rechter ervaren, vinden vaak ook dat de rechter meer begrip heeft getoond. Uit de open vragen komt naar voren dat het voor kinderen prettig is als ze ruimte krijgen om hun verhaal te vertellen. Het wordt door kinderen minder prettig gevonden als zij van de rechter tijdens de zitting niet meer mogen praten of als de rechter steeds laat merken wat hij van het verhaal van het kind vindt. De aanmoediging vanuit de rechter om het eigen verhaal te vertellen wordt ook belangrijk gevonden. Kinderen vinden het fijn als de rechter vragen stelt, ze het gesprek niet zelf hoeven te sturen en ze zelf niet de hele

tijd hoeven te praten. Sommige kinderen hadden gewild dat de rechter meer vragen of duidelijkere vragen had gesteld.

De vragen zijn mogelijk vooral erg belangrijk voor kinderen waarbij in de thuissituatie niet over de scheiding of de problemen in de opvoedingssituatie wordt gesproken. Dit komt nog regelmatig voor, omdat ouders hun kinderen willen “sparen” (Van Nijnatten, 2005). Kinderen zijn echter vaak sensitief genoeg om te begrijpen wat er speelt in de thuissituatie. Zij krijgen hiermee de boodschap dat het misschien beter is om er niet over te praten of dat zij de boodschap zelf niet aan zullen kunnen. Dit zal kinderen, die juist in dit soort situaties op zoek zijn naar geruststelling, niet gerust stellen. Door middel van het stellen van vragen kan de rechter bij deze kinderen het gesprek over moeilijke onderwerpen op gang brengen en het vertrouwen geven dat het kind de situatie en het gesprek over dit onderwerp aankan. Mogelijk kan de rechter daarmee het kind op een bepaalde manier geruststellen, waardoor hij of zij zich vrij voelt om te vertellen wat hij of zij echt denkt (Van Nijnatten, 2005).

Opvallend is dat kinderen die meer ruimte vanuit de rechter hebben ervaren ook meer sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven. Het is mogelijk dat sommige kinderen juist bij veel ruimte niet goed weten wat er van hen wordt verwacht en hier onzeker van raken. Vanuit deze onzekerheid zijn ze mogelijk meer geneigd om sociaal wenselijke antwoorden te geven, ook op het gebied van de vraag in hoeverre ze hun eigen mening hebben gegeven. Het betreft een manier van coping waarin zij in een onvoorspelbare situatie steun van de ander (de rechter) opzoeken (Zimmer-Gembeck & Locke, 2007).

Hoewel uit dit onderzoek niet blijkt dat het bieden van duidelijkheid en ruimte direct samenhangt met de mate waarin kinderen hun mening hebben gegeven, blijft het belangrijk dat rechters ook op deze punten goed blijven kijken naar wat het kind hierin nodig heeft, zeker gelet op het gegeven dat er wel sprake is van een samenhang tussen ruimte en begrip en duidelijkheid en begrip. De ervaren duidelijkheid en ruimte zijn daarmee indirect van invloed op het geven van de eigen mening.

Uit de antwoorden van de kinderen op de open vragen komt, naast hetgeen hiervoor reeds werd besproken, naar voren dat de meeste kinderen het gesprek met de rechter prettig vonden en dat zij vinden dat de rechters hun werk goed doen. Dit sluit aan bij de uitkomsten uit eerdere onderzoeken van Rijn & Tjon-A-Pauw (2012), De Leeuw & Veen (2010), en Thijje & Winters (2012) naar het minderjarigenverhoor in civiele zaken. Er komt echter ook een niet eerder genoemd aandachtspunt naar voren. Kinderen geven aan het belangrijk te vinden dat zij invloed hebben op de beslissing en zij willen weten wat er daadwerkelijk met hun informatie wordt gedaan. Dit sluit aan bij hetgeen uit een onderzoek van Jurrius (2012) naar

participatie van jongeren naar voren kwam. Jongeren gaven in dat onderzoek aan dat zij het belangrijk vinden om te weten wat er met de resultaten van hun onderzoek wordt gedaan. Zij willen weten op welke manier de resultaten van hun onderzoek tot nieuwe inzichten hebben geleid. Dit is een aandachtspunt voor rechters.

De conclusies dienen met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. Uit het onderzoek blijkt dat de meeste kinderen de vragenlijst sociaal wenselijk hebben ingevuld. Dit is vooral van invloed op de mate waarin kinderen duidelijkheid, begrip en ruimte vanuit de rechter hebben ervaren en hun mening hebben kunnen geven. De resultaten uit dit onderzoek zijn op deze punten mogelijk positiever dan in werkelijkheid. Het gegeven dat een aantal kinderen de vragenlijst sociaal wenselijk heeft ingevuld, is echter vrijwel niet van invloed op de resultaten van de vraag of de mate waarin minderjarigen begrip, duidelijkheid en ruimte ervaren vanuit de rechter samenhangt met de mate waarin zij hun mening hebben gegeven tijdens het minderjarigenverhoor. Uit de regressieanalyse bleek dat het effect van sociale wenselijkheid op het geven van de eigen mening, rekening houdend met de andere variabelen, minimaal was.

De resultaten van het onderzoek dienen verder met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, omdat het een pilotstudie betreft en er meer deelnemers nodig zijn om deze conclusies met meer zekerheid te kunnen trekken. Daar komt bij dat de deelnemers niet door middel van randomisatie zijn geworven, waardoor de steekproef niet optimaal is geweest. Kinderen die wel waren uitgenodigd, maar niet naar de rechtbank zijn gekomen, hebben geen vragenlijsten ingevuld. Daarnaast zijn de vragenlijsten enkel ingevuld door kinderen en ouders die hun medewerking wilden verlenen aan het onderzoek. Hierdoor is de groep deelnemers die niet naar de rechtbank zijn gekomen en de groep deelnemers die minder geneigd zijn om mee te werken aan het onderzoek niet bereikt. Verder dient men zich te realiseren dat de uitkomsten van het onderzoek enkel de resultaten weergeven van de ervaringen rondom de minderjarigenverhoren bij ondertoezichtstellingen bij de rechtbank Den Haag en bij familiezaken in de rechtbank Noord-Holland. De resultaten kunnen niet verder worden gegeneraliseerd.

Verder onderzoek naar het minderjarigenverhoor in civiele zaken is nodig om de resultaten te bevestigen. Daarbij is het wenselijk om meerdere rechtbanken te benaderen en vragenlijsten te verstrekken aan minderjarigen die zowel voor ondertoezichtstellingszaken als voor familiezaken bij de rechtbanken zijn. Interessant is om daarbij te bekijken of er verschil in ervaringen is tussen kinderen die voor ondertoezichtstellingszaken komen en voor

familiezaken. In het huidige onderzoek was het aantal deelnemers te beperkt om hier met enige zekerheid conclusies over te kunnen trekken.

Een andere beperking is gelegen in de grenswaarde die is gesteld bij de vragenlijst. Doordat er geen normgroep was waarmee de gegevens van de deelnemers konden worden vergeleken, is een grenswaarde gesteld. Het is echter de vraag of deze grenswaarde juist is. De uitkomsten van het onderzoek dienen ook daarom met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Ondanks de beperkingen van het onderzoek waren er ook veel sterke kanten. Een van de sterke kanten van het onderzoek is dat de focus op de ervaringen van het kind lag. In eerdere onderzoeken lag de focus vaak op de rechter en werd het kind daarnaast gesproken. Door het kind in dit onderzoek centraal te stellen, is de boodschap naar deze kinderen afgegeven dat hun mening over het gesprek met de rechter belangrijk wordt gevonden. Daarnaast is een sterk punt van dit onderzoek dat kinderen op meerdere rechtbanken zijn benaderd en bij verschillende zittingen, waardoor een breder beeld is verkregen dan wanneer alleen één rechtbank in het kader van één bepaald soort zitting zou zijn benaderd. Dit onderwerp is ook bij de beperkingen genoemd, omdat het op het gebied van de generaliseerbaarheid nog wel beter kan.

Verder is een sterk punt van deze studie gelegen in de betrouwbaarheid van de vragenlijst. De vragenlijst is voor het eerst ontwikkeld voor dit onderzoek en de schalen zijn redelijk tot voldoende betrouwbaar gebleken. Positief is dat de resultaten van de analyse van de antwoorden op de gesloten vragen werden ondersteund door de antwoorden van de kinderen op de open vragen. Hierdoor is de kans vergroot dat de resultaten uit de analyse, ondanks de beperkingen van de pilotstudie, kloppen. Aanbevolen wordt wel om bij verder onderzoek naar de ervaringen van kinderen van het minderjarigenverhoor de vragenlijst zodanig aan te passen dat de betrouwbaarheid van de schalen duidelijkheid, sociale wenselijkheid en het geven van de eigen mening wordt vergroot. Bij de schaal ruimte dient te worden nagegaan hoe de schaal zou kunnen worden verbreed, aangezien de schaal bij de analyse nog slechts uit twee vragen bestond. Ook wordt aanbevolen om bij vervolgonderzoek dieper in te gaan op de variabelen duidelijkheid en ruimte om te bekijken welke concrete handelingen vanuit de rechter bijdragen aan het vergroten van het ervaren begrip vanuit de rechter bij kinderen. Een aandachtspunt dient daarbij te zijn op welke manier beter zou kunnen worden aangesloten bij het begripsniveau van jongere kinderen. Ook dient te worden nagegaan of er nog andere variabelen zijn die kunnen leiden tot het vergroten van het door kinderen ervaren begrip vanuit de rechter. Daarbij kan worden gedacht aan het tijdens het

minderjarigenverhoor kenbaar maken van hoe de procedure verder zal verlopen en op welke wijze de mening van het kind zal worden meegewogen bij de uiteindelijke beslissing. Mogelijk dat ook afspraken over het kenbaar maken van de beslissing kunnen bijdragen aan vergroting van het ervaren begrip vanuit de rechter door kinderen.

Het onderzoek bevestigt hoe belangrijk het is voor kinderen dat de rechter begrip voor hen toont en naar hen luistert. De rechters kunnen mogelijk door duidelijkheid in het gesprek te bieden en door kinderen de ruimte te bieden voor hun verhaal en hen daarbij met vragen aan te moedigen, de mate waarin kinderen begrip vanuit de rechter ervaren beïnvloeden. Aan de rechters wordt dan ook geadviseerd om de focus te blijven houden en waar nodig aan te scherpen op het begrip tonen aan kinderen en daarmee samenhangend aan het verschaffen van duidelijkheid en het vinden van een balans in de mate van ruimte en aanmoediging die kinderen krijgen bij het civiele minderjarigenverhoor. Daarbij zullen het aansluiten op het begripsniveau van jongere kinderen en het inzichtelijk maken hoe de informatie van kinderen meeweegt in de besluitvorming, aandachtspunten moeten zijn. Dit zal bijdragen aan de beste oplossing voor het kind.

Literatuurlijst

Antokolskaia, M.V., & Kok, J. (red.), *Het nieuwe Echtscheidingsrecht* (pp. 27-49), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Bijleveld, C.C.J.H., (2009). *Methoden en Technieken van Onderzoek in de Criminologie*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Bügel, P., (2006). Communiceren met pubers. Valkuilen en tips. *Bijblijven*, 22, 281-285.

Byrnes, J.P., (2003). Cognitive development during adolescence. In Adams, G.R., & Berzonsky, M.D., (eds.), *Handbook of Adolescence*. Maldon, MA: Blackwell.

Cashmore, J., (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse & Neglect*, 8, 837-847.

Cashmore, J., & Parkinson, P. (2009). *What responsibility do courts have to hear children's voices?* Verkregen op 10 november 2012 van <http://ssrn.com/abstract=1474089>.

Clark, A., (2005). Listening to and involving young children: a review of research and practice. *Early child development and care*, 175, 489-505.

Cohen, J., (1992). Statistical Power Analysis. *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98-101.

Cross, T.P., Jones, L.M., Walsh, W.A., Simone, M. & Kolko, D., (2007). Child interviewing in Children's Advocacy Centers: Empirical data on a practice model. *Child Abuse & Neglect*, 31, 1031-1052.

Crowne, D.P., & Marlowe, D., (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*, 24, 349-354.

DeCarvalho, R.J., (1991). *The founders of humanistic psychology*. New York: Praeger.

Defence for Children International (2010). *“Dat ze je naam kennen”*. Een onderzoek naar de mening van jongeren die te maken hebben met jeugdzorg in Nederland. Verkregen van: <http://www.defenceforchildren.nl/images/68/1325.pdf>.

De Leeuw, M., & Veen, L., (2010). *Ervaring van minderjarigen tijdens een rechtszitting op sociaal-emotioneel en cognitief gebied*. (Master's thesis, Universiteit van Utrecht). Verkregen van: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2010-0728-200156/UUindex.html>.

Delfos, M.F., (2011). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: SWP.

Forder, C., (2010). *Wederom het kinderverhoor in de context van echtscheiding en omgangsregeling: zijn de rechten van de mens van ouders en van het kind in evenwicht*. In

Franklin, A., & Sloper, P., (2005). Listening and responding? Children's participation in health care within England. *The international journal of children's rights*, 13, 11-29.

Graham, H., (1986). *The human face of psychology. Humanistic Psychology in its historical social and cultural context*. Milton Keynes: Open University Press.

Jenkins, J.J., (2008). Listen to me! Empowering youth and courts through increased youth participation in dependency hearings. *Family Court Review*, 1, 163-179.

Jurrius, K., (2012). *Uit de spagaat! Naar een kwaliteitsraamwerk voor Participatief Jongeren Onderzoek*. Amsterdam: Ipskamp Drukkers BV.

Kilkelly, U., (2010). *Listening to children about justice: Report of the council of Europe consultation with children on child-friendly justice*. Verkregen van: www.coe.int/childjustice.

Krinsky, M.A., & Rodriguez, J., (2005). Giving a voice to the voiceless: enhancing youth participation in court proceedings. *Nevada Law Journal*, 6, 1302-1308.

Leijssen, M., & Adriaansen, H., (2003). Echtheid in cliëntgerichte therapie. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 29, 15-29.

McNeish, D., (1999). Promoting participation for children and young people: Some key questions for health and social welfare organisations. *Journal of social work practice: Psychotherapeutic approaches in Health, Welfare and the Community*, 13, 191-203.

O'Quigley, A., (2000). *Listening to children's views. The findings and recommendations of recent research*. York: York Publishing Services Ltd.

Rap, S. & Weijers, I., (2011). *De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief. De communicatie tussen jeugdrechter en jeugdige verdachte*. Den Haag: SDU uitgevers BV

Rijn, S.H.M., & Tjon-A-Pauw, I.I., (2012). *Het kinderverhoor: een pedagogisch dilemma? De bejegening van de jeugdige door de kinderrechter binnen het civiele jeugdrecht*. (Master's thesis, Universiteit van Utrecht). Verkregen van: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2012-0731-200628/UUindex.html>.

Schippers, G.M., & De Jonge, J.M., (2010). Motiverende gespreksvoering bij jongeren. *Kind en Adolescent*, 4, 247-254.

Sinclair, R., (2004). Participation in Practice: Making it meaningful, effective and sustainable. *Children & Society*, 18, 106-118.

Ten Thije, C.A.M., & Winters, C.H.J., (2012). *Kinderverhoor. Begrip van minderjarigen tussen de 12 en 18 jaar omtrent het verhoor over een ondertoezichtstelling en/of (gesloten machtiging tot) uithuisplaatsing*. (Master's thesis, Universiteit van Utrecht). Verkregen van: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2012-0726-200655/UUindex.html>.

Van Loghum, B.S., (2012). De kracht van cliëntgerichte psychotherapie. *Psychopraktijk*, 4, 24-26.

Van Nijnatten, C., (2005). Het kind als communicatieve partner. *Justitiële Verkenningen jaargang 31*, 5, 85-93.

Zimmer-Gembeck, M.J., & Locke, E.M., (2007). Socialization of adolescent coping behaviours: Relationships with families and teachers. *Journal of Adolescence*, 30, 1-16.

Kinderen in gesprek met de rechter

Vragenlijst voor kinderen over hun ervaringen

Hallo!

Fijn dat je deze vragenlijst wilt invullen! Het is belangrijk dat je dit doet, omdat we zo te weten komen hoe kinderen het gesprek met de rechter vinden. Dit is belangrijk, omdat de mening van een kind meetelt bij belangrijke beslissingen.

Na een paar algemene vragen volgen een aantal stellingen over het gesprek tussen jou en de rechter. Het is de bedoeling dat jij bij elke stelling aangeeft in hoeverre je het er wel of niet mee eens bent. Dit kan je doen door een cijfer te kiezen en deze te omcirkelen. De cijfers betekenen het volgende:

1 = ik ben het er helemaal niet mee eens

2 = ik ben het er een beetje mee oneens

3 = ik ben het er een beetje mee eens

4 = ik ben het er helemaal mee eens

Aan het einde van de vragenlijst vind je drie open vragen. Deze vragen kan je beantwoorden door er iets bij te schrijven.

Er zijn geen goede of foute antwoorden. We willen alleen weten hoe jij erover denkt. Je kan eerlijk antwoord geven. Omdat je jouw naam niet hoeft op te schrijven, kunnen wij achteraf niet zien wie de vragenlijst heeft ingevuld.

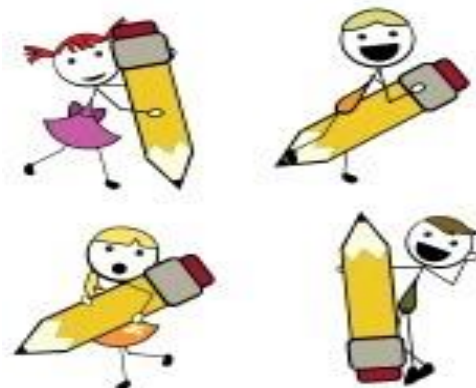
Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten. Daarna kan je de vragenlijst aan de onderzoeker geven.

Bedankt voor je hulp!

Groeten,

Rekha

Student Universiteit van Amsterdam

Algemene vragen (Kruis aan wat van toepassing is)

Ben je een jongen of een meisje?

- Jongen
- Meisje

Hoe oud ben jij?

- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17

Wat voor onderwijs volg je?

- Basisonderwijs
- vmbo
- mbo
- havo
- vwo
- overig, namelijk

Stellingen over het gesprek met de rechter (omcirkel het cijfer dat het meest bij jou past)

<i>Duidelijkheid</i>	<i>niet mee eens</i>				<i>mee eens</i>
1. Ik weet waar de rechter een beslissing over gaat nemen	1	2	3	4	
2. Ik snap waarom de rechter met mij wil praten	1	2	3	4	
3. Ik weet aan wie de rechter mijn verhaal gaat vertellen	1	2	3	4	
4. Ik weet of ik nog een gesprek met de rechter krijg	1	2	3	4	
5. Ik begreep wat de rechter zei	1	2	3	4	

Begrip

6. De rechter luisterde goed naar mij	1	2	3	4
7. De rechter stelde vragen om mij beter te begrijpen	1	2	3	4
8. De rechter keek mij aan als we aan het praten waren	1	2	3	4
9. De rechter begreep hoe ik mij voelde	1	2	3	4
10. Ik zag dat de rechter mijn verhaal belangrijk vond	1	2	3	4

<i>Ruimte</i>	<i>niet mee eens</i>				<i>mee eens</i>
11. De rechter luisterde als ik antwoord gaf op de vragen	1	2	3	4	
12. Het was af en toe stil zodat ik kon nadenken	1	2	3	4	
13. De rechter moedigde mij aan om meer te vertellen	1	2	3	4	
14. Ik kon vragen stellen aan de rechter	1	2	3	4	
15. Ik kreeg de ruimte om uit mijzelf te vertellen	1	2	3	4	

Over mezelf

16. Het geeft niet met wie ik praat, ik luister altijd goed	1	2	3	4	
17. Ik heb weleens met opzet iets gezegd waardoor ik iemand's gevoelens heb gekwetst	1	2	3	4	
18. Ik ben altijd vriendelijk, ook als mensen niet aardig zijn	1	2	3	4	
19. Ik heb mij nog nooit geïrriteerd aan anderen die iets anders vinden dan ik.	1	2	3	4	
20. Ik heb nog nooit een hekel aan iemand gehad.	1	2	3	4	

Mening

21. Ik heb de rechter echt gezegd wat ik vond	1	2	3	4	
22. Ik heb tegen de rechter anders gepraat dan ik normaal zou doen	1	2	3	4	
23. Ik heb in het gesprek de waarheid verteld	1	2	3	4	
24. De rechter liet mij meedenken over een oplossing voor mij	1	2	3	4	
25. Ik heb het gevoel dat ik door het gesprek met de rechter duidelijk heb kunnen maken hoe ik erover denk	1	2	3	4	

Open vragen

Als ik de baas van de rechter zou zijn dan zou ik tegen de rechter zeggen dat

.....
.....

Ik vond prettig in het gesprek dat

.....
.....

Ik vond niet zo prettig in het gesprek dat

.....
.....

Bedankt voor jouw medewerking!

